

Лекція № 7

Тема: Технологія розвитку критичного мислення

Мета:

- ознайомити студентів з головними засадами критичних підходів в мисленні та формування здатності до самостійного судження, розповісти методика розвитку критичного мислення на уроках мовно-літературної галузі, дати характеристику програми ЧПКМ;
- розвивати логіку, критичне мислення, зв'язне мовлення, вміння доводити власну точку зору;
- виховувати самостійність, наполегливість, активну життєву позицію.

Методи навчання: наочні – пояснювально-ілюстративні; словесні – лекція, бесіда; інтерактивні – мозковий штурм.

Ключові терміни: критичне мислення, ЧПКМ, етапи уроку, прийоми технології .

План

1. Критичне мислення як складова процесу розвитку творчої особистості.
2. Принципи розвитку критичного мислення.
3. Умови, які спонукають учня до критичного мислення.
4. Методика розвитку критичного мислення, організація навчального процесу з використанням цієї технології на уроках української мови та літературного читання.
5. Мета програми ЧПКМ (читання та письмо для критичного мислення).
6. Основні етапи уроку розвитку критичного мислення.
7. Поради вчителю щодо планування, проведення уроку з використанням технології критичного мислення.

Література

1. Белкіна-Ковальчук О.В. Критичне мислення учнів початкових класів / О.В.Белкіна-Ковальчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №4. – С. 37 – 42.
2. Большакова І. Розвиток критичного мислення / І.Большакова // Початкова освіта. – 2012. – №11. – С.3 – 7.
3. Вукіна Н.В. Критичне мислення: як цього навчати / Н.В.Вукіна, Н.П.Дементієвська. – Х.: Основа, 2007. – 108 с.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підруч./І.М. Дичківська – К.: Академвидав, 2012. – 352.
5. Кроуфорд А. Технологія розвитку критичного мислення учнів / Д.Кроуфорд . – К.: Плеяда,2006. – 220 с.
6. Кримський С.Б. Проект і проектування в сучасній цивілізації // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: Практико-зорієнтований збірник / Керівник авторського

колективу – директор ліцею міжнародних відносин № 51 С.М. Шевцова. Науковий керівник і редактор – канд. істор. наук І.Г. Єрмаков. – К.: Департамент, 2003. – С. 6 – 15.

7. Мельникова Н. Групові форми роботи як засіб розвитку мислення та підвищення ефективності навчання учнів / Н.Мельникова // Початкова освіта. – 2013. – №4. – С. 3 – 7.
8. Наволокова Н.П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. – 2011. – 17 с.
9. Химинець В.В. Інновації в початковій школі / В.В. Химинець, М.Ю. Кірик. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 312 с.
10. Чернецька Т.Т. Сучасний урок: теорія і практика моделювання: навч. посіб. / Т.Т. Чернецька. – К.: Праймдрук, 2011. – 352 с.
11. Шимон Л. Розвиток критичного мислення учнів початкових класів / Л.Шимон // Вісник ЖДУ ім. І.Франка. – 2009. – №44. – 1 – 3.

Конспект лекційного змісту

1.Критичне мислення як складова процесу розвитку творчої особистості.

Сучасне інформаційне суспільство — це період високих технологій, що потребує від освіти формування компетентної та активної особистості. Поступове впровадження гуманістичної парадигми освітнього процесу веде до певної зміни ролі й функцій вчителя, зростання його самостійності на етапі прогнозування, конструювання й організації, що приводить відповідно до підвищення відповідальності за результати своєї праці. Саме на досягнення кінцевого результату — розвитку особистості через призму формування життєво необхідних компетентностей — націлена сучасна модель освіти. Життєвий досвід дитини — вирішальний фактор формування особистості, а вся система навчання і виховання повинна допомогти їй виявити у собі і розвинути те, що їй органічно притаманне. Нові вимоги ставлять за практично значущу мету діяльності вчителя не управління процесом засвоєння учнями знань, а педагогічний супровід формування компетентної особистості.

Основна мета реформування початкової мовної освіти полягає в запровадженні *компетентнісного підходу до навчання мови*, який передбачає формування в молодших школярів комунікативної компетентності.

Сьогодні у теорії і практиці навчання мови в початкових класах особливо гостро стоять проблеми розвитку зв'язного мовлення, творчих здібностей учнів. Виховання особистості мислячої, самостійної, творчої — соціальне замовлення інформаційного суспільства. Уміння працювати з інформацією упродовж життя: здобувати її, переробляти, застосовувати для індивідуального розвитку і самовдосконалення, передавати і в результаті — уміння спілкуватися повинно стати невід'ємною рисою життя людей ХХІ століття, а «Розвиток мовлення має набути статусу провідного принципу навчання рідної мови», — *зазначається у Державному стандарті початкової загальної освіти.*

Однією з інноваційних технологій, що допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, є **технологія формування та розвитку критичного мислення**.

Розвиток критичного мислення стає дуже актуальним під час інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних та інших обставин, без ефективного розв'язання проблем, значну частину яких неможливо передбачити. Саме тому очевидна життєва необхідність критичного мислення для вітчизняної освітньої системи. Тільки таким шляхом можна міркувати про розвиток демократії відповідно до вимог світового суспільства.

Новаційна значущість мого досвіду роботи передусім простежується у характері взаємовідносин всіх учасників педагогічного процесу. По-перше, на уроці створюється особлива атмосфера взаємодовіри та взаємоповаги. По-друге, використовуються стилі спілкування на основі партнерства та захоплення спільною творчою діяльністю. Педагог не навчає, виховує чи розвиває, а співпрацює з учнями, навчаючись і самовдосконалюючись разом з ними. Тільки таким чином можливо досягти мети — формування особистості, готової до життя у світі, що постійно змінюється, здатної до навчання та самовдосконалення, до прийняття ефективних рішень.

Сьогодні вже неможливо навчати традиційно: у центрі навчально-виховного процесу має бути учень. Від його творчої активності на уроці, вміння доказово міркувати, обґрунтовувати свої думки, вміння спілкуватися з учителем, учнями класу, залежить успіх у свідомому опануванні шкільної програми.

Критичне мислення — (дав.- гр.— «мистецтво аналізувати, судження») - це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Головним чином йому притаманні такі властивості, як усвідомленість та самовдосконалення.

Слово «критика» утворене від грецького "kritike" і буквально перекладається як «вміння розбирати або судити» (складати думку, спираючись на факти). Узагальнено розумовий процес можна визначити як здатність до вмотивованого досягнення поставленої мети через систему певних дій і планування з передбачуваним результатом.

Розвиток критичного мислення — це дуже важливий аспект не лише у навчанні, а і в повсякденному житті, де герої є реальними, а їхні вчинки — це дії твої і твоїх дітей. Навчити дітей мислити критично — означає правильно поставити запитання, направити увагу в правильне русло, вчити роботи висновки та знаходити рішення. Для того, щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі можливості, необхідне розумне керівництво з боку вчителя.

Освітня технологія розвитку критичного мислення в процесі навчання дитини — це сукупність різноманітних педагогічних прийомів, які спонукають учнів до дослідницької творчої активності, створюють умови для усвідомлення ними матеріалу, узагальнення одержаних знань.

Ця технологія допомагає готувати дітей нового покоління, які вміють розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших. При запровадженні цієї технології знання засвоюються набагато краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук її вирішення.

Критичне мислення — мислення самостійне. Учні повинні мати достатньо свободи, щоб мислити і самостійно вирішувати найскладніші питання. Мислити критично можна в будь-якому віці. Навіть у першокласників накопичено для цього достатньо життєвого досвіду та знань. Навіть малюки здатні думати критично і самостійно. Саме завдяки критичному мисленню традиційний процес пізнання знаходить індивідуальність і стає свідомим, безперервним та продуктивним.

Критичне мислення – складне й багаторівневе явище. Мислити критично означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень.

З педагогічної точки зору критичне мислення – це комплекс мисленневих операцій, що характеризується здатністю людини:

- аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел;
- бачити проблеми, ставити запитання;
- висувати гіпотези та оцінювати альтернативи;
- робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його.

Відповідно до думки відомого фахівця з цієї проблеми М. Ліпмана, критичне мислення є «вміле відповідальне мислення, що дозволяє людині формувати надійні вірогідні судження, оскільки воно: а) засновується на критеріях; б) є таким, що самокоректується; в) пливе до контексту».

Шість ключових елементів критичного мислення:

1. ***Уміння мислити*** передбачає володіння певними прийомами, які в сукупності створюють перевірену на практиці ефективну методологію опрацювання інформації.
2. ***Відповідальність*** передбачає, що людина, звертаючись до інших, усвідомлює обов'язок надавати доводи та приклади відповідно до прийнятих стандартів. Або, якщо ці стандарти її не влаштовують, піддавати їх сумніву за допомогою переконливої аргументації.
3. ***Формування самостійних суджень*** як продукту критичного мислення означає, що воно спрямоване на творчу мисленнєву діяльність. Творчий підхід є необхідним у ситуаціях порівняння різних суджень і визначення альтернатив, на основі врахування пріоритетів, чинників, що обумовлюють істинність та вірогідність інформації в цілому й висловлених судженнях зокрема.

4. Дуже важливими є **критерії**, до яких апелює, на які спирається критичне мислення. Критерії – це положення, які бере до уваги критично мисляча людина, оцінюючи ідеї у процесі їх аналізу чи критики. М. Ліпман вважає такими критеріями, наприклад, стандарти, закони, правила, регламенти, інструкції, вимоги, умови, норми, принципи, ідеали, мету, наміри, методи, експериментальні дані, тощо. Проте критерії не можуть бути абсолютизованими, у процесі критичного мислення вони піддаються сумніву, зміні.
5. **Самокорекція** потребує, щоб людина використовувала критичне мислення як метод, звернений на її власні судження з метою їх виправлення чи покращення. Мисляча людина постійно піддає власні мисленнєві процеси рефлексії.
6. Використання загальних критеріїв не виключає **уваги та чуйності до контексту**. Критично мисляча людина розуміє критерії у зв'язку із контекстом їх використання та допускає інші альтернативи, що відповідають ситуації.

Критичне мислення – це сукупність різноманітних педагогічних прийомів, які спонукають учнів до дослідницької творчої активності, створюють умови для усвідомлення ними матеріалу, узагальнення одержаних знань, система діяльності, що базується на дослідженні проблем та ситуацій на основі самостійного вибору, оцінки та визначення міри корисності інформації для особистих потреб і цілей.

При застосуванні цієї технології знання засвоюються набагато краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук її вирішення.

Переважає більшість педагогів прагне, щоб учні не просто запам'ятовували навчальний матеріал, а, досліджували, творили, вирішували, дебатували за його змістом. Саме на активних заняттях учні засвоюють матеріал більш повно і з користю для себе. Учні думають про те, що вивчають, застосовують це в ситуаціях реального життя або для подальшого навчання.

Критичне мислення – це здатність людини чітко виділити проблему, яку потрібно розв'язати, самостійно знайти, обробити і проаналізувати інформацію, логічно побудувати свої думки, навести переконливу аргументацію, здатність мислити мобільно, обирати єдино вірне розв'язання проблеми, бути відкритим до сприйняття думок інших і одночасно принциповим у відстоюванні своєї позиції.

2. Принципи розвитку критичного мислення

Технологія формування та розвитку критичного мислення – система діяльності, що базується на дослідженні проблем та ситуацій на основі самостійного вибору, оцінки та визначення міри корисності інформації для особистих потреб і цілей.

Критичне мислення є досить складним процесом творчої переробки інформації, пов'язаної з її усвідомленням, переосмисленням такої діяльності.

Коли урок будують за принципами критичного мислення, кожний учень формулює свої ідеї, оцінки та переконання незалежно від однокласників і вчителя. Індивідуальний характер мислення потребує від учнів певних вольових зусиль, спрямованих на самостійні міркування. Цілеспрямована і змістовна мисленнєва діяльність учнів сприяє творчому розв'язанню актуальних завдань.

Стимулом для критичного мислення учнів є інформація: щойно отримані знання мотивують мислити критично. Спершу вони формулюють запитання і з'ясовують завдання, які потрібно розв'язати. Відтак переосмислюють багато фактів, ідей, теорій тощо. учні шукають і знаходять відповіді на запитання, які їх хвилюють, коли: накопичують дані аналізують інформацію зіставляють альтернативні погляди використовують можливості колективного обговорення. Учні усвідомлюють, що існує кілька способів розв'язку завдання, однак вони мають обґрунтовувати переваги обраного ними способу.

Технологія розвитку критичного мислення повністю співзвучна з інноваційним навчанням. Вона ґрунтується на творчому співробітництві вчителя й учня, орієнтована на розвиток у школярів аналітичного підходу до будь-якого навчального матеріалу, що сприяє розвитку творчого та критичного мислення.

Основні характеристики та принципи критичного мислення:

- **Самостійність** – ніхто не може мислити за людину, висловлювати її думки, переконання, ідеї, тощо. Мислення стає критичним, тільки якщо носить індивідуальний характер.
- **Постановка проблеми** – її розв'язання стимулює. Початок розв'язання проблеми – це збирання інформації, бо роздумувати «на порожньому місці» фактично неможливо.
- **Прийняття рішення** – закінчення процесу, яке дозволить оптимально розв'язати поставлену проблему.
- **Чітка аргументація** – необхідно усвідомлювати, що часто одна і та ж проблема може мати декілька розв'язань, тому необхідно підкріпити прийняте людиною рішення вагомими, переконливими власними аргументами, які б доводили, що вибране рішення є найкращим, оптимальним.
- **Соціальність** - людина живе в соціумі, тому доводити свою позицію вона повинна в спілкуванні, в цей час вона поглиблює свою позицію або може щось змінити в ній.

3. Умови, які спонукають учня до критичного мислення

Критичне мислення учнів початкових класів – це здатність до самостійного, творчого ставлення до навчального матеріалу та інформації, яку вони отримують з різних джерел.

Критичне мислення учнів початкових класів характеризується певними ознаками, кожна з яких має свої вияви.

1. *Незалежність мислення, відносна самостійність думок, що включає:*

- прагнення самостійно осмислювати навчальну та іншу інформацію;
- активне висловлення власних думок щодо питань, які виникають на уроці;
- відсутність страху не погодитись з класом, учителем.

2. *Опірність до навіювання думок, зразків поведінки, вимог інших, що включає:*

- вміння помічати помилкові судження інших учнів;
- вміння обстоювати власну думку;
- прагнення до розуміння причин (мотивів) тих чи інших тверджень, вимог, висновків.

3. *Критичне ставлення до себе, виявлення власних помилок та адекватне ставлення до них, що включає:*

- бачення власних помилок;
- вміння адекватно оцінювати свої знання, якість вирішення навчальних завдань;
- уважне сприймання зауважень вчителя, товаришів щодо своїх помилок та недоліків.

4. *Пошукова спрямованість мислення, прагнення до знаходження кращих варіантів вирішення навчальних завдань, що включає:*

- наявність розумної частини сумнівів щодо будь-яких «єдино вірних» рішень, висновків у процесі навчання;
- намагання самому розібратися у правильності тих чи інших тверджень, висновків, рішень;
- прагнення знаходити кращі варіанти розв'язання навчальних завдань, внести щось своє.

5. *Вміння брати участь у діалоговій взаємодії, що включає:*

- намагання аргументовано висловлювати свої думки;
- повага до думок і пропозицій партнерів;
- вміння співпрацювати з іншими для знаходження спільного рішення.

Неможливо навчити учнів мислити критично з першого уроку. Це мислення формується поступово, воно є результатом щоденної кропіткої роботи вчителя і учнів з уроку в урок, з року в рік. Не можна виділити чіткий алгоритм дій учителя з формування критичного мислення у учнів. Але можна виділити певні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати учнів до такого мислення.

Головні умови, які спонукають і стимулюють учнів до критичного мислення:

1. **Час.** Учні повинні мати достатньо часу для збору інформації за заданою проблемою, її обробки, вибору оптимального способу презентації свого рішення. Робота з формування критичного мислення може вестися не тільки на уроці, а й перед ним та після нього.

2. **Очікування ідей.** Учні повинні усвідомлювати, що від них очікують ви-словлення своїх думок та ідей у будь-якій формі, їх діапазон може бути необмеженим, ідеї можуть бути різноманітними, нетривіальними.
3. **Спілкування.** Учні повинні мати можливість для обміну думками. Внаслідок цього вони можуть бачити свою значущість і свій внесок у розв'язанні проблеми.
4. **Цінування думки інших.** Учні повинні вміти слухати і цінувати думки інших. Вони мають усвідомлювати, що для знаходження оптимального розв'язання проблеми дуже важливо вислухати всі думки зацікавлених людей, щоб мати можливість остаточно сформулювати свою думку, яка може бути скоригована «колективною мудрістю».
5. **Віра в силу учнів.** Учні повинні знати, що їм можна висловлювати будь-які думки, мислити поза шаблоном. Вони мають бути впевнені, що можуть внести свою «цеглинку» у зведенні «будівлі» і знайти розв'язання проблеми. Учитель повинен створити середовище вільне від жартів, глузувань.
6. **Активна позиція.** Учні мають займати активну позицію у навчанні, отримувати задоволення від здобутих знань. Це стимулює їх до роботи на складнішому рівні, де потрібно мислити нестандартно.

Етапи критичного мислення:

1. Сприйняття інформації (доцільно використовувати різні джерела інформації).
2. Аналіз висновків - інформації.
3. Зіставлення їх із протилежними точками зору.
4. Розроблення системи доказів на підтримку відповідної точки зору.
5. Прийняття рішення, яке ґрунтується на доказах.

4. Методика розвитку критичного мислення ,організація навчального процесу з використанням цієї технології на уроках української мови та літературного читання

У середині минулого століття швейцарський психолог Ж. Піаже продемонстрував, що ми вчимося, осмислюючи світ у термінах тих понять, якими вже володіємо. У процесі осмислення, усвідомлення навколишнього світу ми змінюємо старі поняття і таким чином ще більше збагачуємо свою здатність усвідомлювати наші контакти зі світом у майбутньому. Учні можуть пізнати щось, лише використовуючи набуті знання. Навіть коли деякі їхні поняття й уявлення не цілком правильні, тому що не повні чи відбивають упередження,- педагогам варто починати урок, з'ясовуючи, якими поняттями володіють учні, і готувати їх до навчання, ставлячи запитання та додаючи нове до тих уявлень, що в них уже є. Учителі мають заохочувати учнів ставити запитання. Вони повинні навчити їх, як ставити запитання, тобто брати під сумнів інформацію, шукати та вивчати. Оскільки акт навчання змінює наші старі ідеї та розширює здатність пізнавати

нове, то вчителям варто залучати дітей до рефлексії того, чого вони навчилися: дослідження причин і наслідків, пошуку можливостей корисного застосування отриманих нових знань та модифікацію старих уявлень з вивченої теми.

Фази уроку

Фаза актуалізації (заохочування, викликання, передбачення), під час якої вчитель спрямовує учнів на те, щоб вони думали над темою і ставили запитання. Учнів треба зацікавити, схвилювати, спровокувати.

Актуалізація :

- допомагає встановити, «оживити » рівень власного знання, до якого можна додати щось нове, доповнити;
- неформальним шляхом оцінити те, що відомо (у тому числі помилкові уявлення чи ідеї);
- встановити мету навчання;
- зосередити увагу учнів на темі;
- представити контекст для того, щоб учні зрозуміли нові ідеї.

Фаза побудови знань (усвідомлення) вчитель підводить учнів до формулювання запитань, пошуку, осмислення матеріалу, відповідей на попередні запитання, визначення нових запитань і намагання відповісти на них.

Учнів необхідно ознайомити зі змістом нової інформації (читання, розповідь, лекція, експеримент). Школярі активно перевіряють власне розуміння того, що читають, чують або досліджують. Ця фаза відбувається в основній частині уроку і має на меті:

- порівняти очікування учнів з тим, що вивчають на уроці;
- переглянути очікування та висловити нові;
- виявити основні моменти;
- відстежити процеси мислення (перебіг думок учнів);
- зробити висновки й узагальнення матеріалу;
- поєднати зміст уроку з особистим досвідом учнів;
- поставити запитання до вивченого на уроці матеріалу.

Фаза консолідації - міркування (рефлексія) – найкраща фаза уроку.

У широкому розумінні рефлексія – це міркування, осмислення, самоаналіз своєї діяльності в системі відношень зі світом, у якому живе особистість. Поняття «рефлексія» виникло у філософії й означало процес міркування індивіда про те, що відбувається у власній свідомості. Термін «рефлексія» в науку ввів Р.Декарт, який розробив раціоналістичну теорію самосвідомості, що розглядає свідомість як мислення. У своїй праці «Розмова з Бурманом» він зазначав: «Усвідомлювати – означає мислити й рефлексувати над власним мисленням».

Учитель спонукає учнів до саморефлексії, до самоаналізу своєї діяльності, до міркування та осмислення, що це означає для них, як це змінює їхнє попереднє уявлення, зрештою, як вони зможуть це використовувати.

Утворюється різноманіття думок, серед яких діти можуть вибрати правильну. Учні перетворюють отримані і знання на власні.

Фаза має на меті:

- узагальнити основні ідеї;
- інтерпретувати визначені ідеї;
- обмінятися думками;
- виявити особисте ставлення;
- апробувати ці ідеї;
- оцінити, як відбувається процес навчання;
- поставити додаткові запитання.

Орієнтовні види робіт щодо стратегій впровадження розвитку критичного мислення на уроках у початкових класах

Етап и уроку	1 клас	2 клас	3 клас	4 клас
I.	"Мозкова атака" "Гронування" "Кубування" "Питання- відповідь" "Передбачення"	"Читання в парах, групах", «Мозковий штурм»	"Інтерв'ю", «Робота в групах», «Карусель», «Дискусія», «Вільне письмо»	"Інтерв'ю", «Попереднє керівництво», «Діаграма Вена»
II.	"Передбачення за ключовими виразами" (заголовк ом, малюнком)	"Система позначок" "Реакція читача", Створення проблемної ситуації, «Кубування», «Порушена послідовність»	"Джигсоу", "Порушена послідовність", «Створення проблемної ситуації»	"Написання звіту за різними джерелами", «Створення проблемної ситуації», «Реакція читача», «Щоденник подвійних нотаток»
III.	"Кубування", "Грону вання" "Питання - відповідь", "Речення з відкритим	"Сенкан", "Дискусійна сітка", «Створення проблемної	"Огляд галереї", "Понятійна таблиця", "Коло ідей", «Тестування»,	Вільне письмо", «Тестування», «Самостійна робота»,

	кінцем", "Діаграма Вена"	ситуації», «Тестування», «Самостійна робота», «Дискусія», «Запитання до автора».	«Самостійна робота», «Сенкан»	«Кутки»
--	-----------------------------	--	-------------------------------------	---------

Впровадження методів критичного мислення на уроках української мови – це передумова активної пізнавальної діяльності учнів: нестандартна, цікава, творча робота, яка пробуджує інтерес до знань і сприяє емоційному, духовному та інтелектуальному розвитку школярів.

5. Мета програми ЧПКМ (читання та письмо для критичного мислення)

Програма «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» (ЧПКМ) є спільною пропозицією Міжнародної асоціації читачів та університету Північної Айови за підсумками інституту відкритого суспільства Джорджа Сороса та Національного фонду Сороса. Це є спільний проект освітян усього світу. **Мета такої співпраці** – розробити і запропонувати школі навчальні методики, що розвивають критичне мислення учнів будь-якого віку, на матеріалі будь-якого предмета.

Система пропонує такий підхід до викладання, який привчає учнів до критичного аналізу, формує власну думку, зіставленню інформації з протилежних точок зору, вчить ретельно досліджувати нову інформацію, просіювати її, оцінювати нові ідеї, вирішувати, що важливо, а що ні, визначати загальну цінність нових знань на основі власних потреб і цілей.

Початок технології ЧПКМ – опрацювання інформації, кінець – прийняття рішення.

ЧПКМ – це інтерактивні стратегії, що занурюють учнів у справжній процес уміння. Навчання учнів є ефективнішим, коли вони використовуватимуть цілий репертуар міні стратегій мислення, а не одну з них.

Щоб навчити учнів мислити критично, треба, щоб учитель усвідомив необхідність активної участі учнів у процесі навчання. Дуже часто учні пасивно сидять на уроках, слухаючи учителів, механічно записують, а потім бездумно відповідають на запитання, репродукуючи все те, що їм «надиктував» учитель. Вони розглядають знання, як щось застигле, що треба просто вкласти в голову. Такі учні не будуть мислити критично, поки учитель не створить творчої атмосфери, яка сприятиме активному залученню учнів до процесу навчання. А для цього треба дозволити учням вільно розмірковувати, робити припущення, встановлювати їхню очевидність або безглуздість. Коли діти повірять, що їхні думки цінні, а те, що вони думають, говорять, є важливим не тільки для них самих і кожному з них дозволено сказати: «Я не згоден», «Я думаю інакше», тоді вони

зможуть повністю включитися в процес критичного мислення і стануть готовими взяти відповідальність за власну думку.

Запропонована методична система - універсальна. За її допомогою вчитель може залучити всіх учнів класу до активного набуття знань, до творчої діяльності, де всі учні стають учителями, а клас - діяльною громадою тих, хто вчиться.

У технологію розвитку критичного мислення входять такі стратегії:

- тренування; сенкан; титанік;
- передбачення; карусель; кола вена;
- робота в парах; трьохступеневе інтерв'ю; парне читання;
- порушена послідовність; щоденник подвійних нотаток.

6. Основні етапи уроку розвитку критичного мислення

СТРУКТУРА УРОКУ В ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Частина уроку	Завдання	Сенс завдань	Потрібний час
ВСТУПНА	<ul style="list-style-type: none"> □ Актуалізація □ Мотивація □ Тема, очікувані результати 	<p>1. Пожвавлення у пам'яті учнів опорних, пов'язаних з новою темою, знань та життєвих уявлень, які треба лише «дістати» з довготривалої пам'яті.</p> <p>2. Усвідомлення учнями потреби у пізнанні, персональної значущості нової теми, інтересу до неї.</p> <p>3. Оголошення нової теми та результатів, яких ми очікуємо (і будемо перевіряти) від учнів наприкінці уроку.</p>	<p>До 5-7 хв. якщо не передбачена перевірка домашнього завдання</p> <p>45</p>
ОСНОВНА	<ul style="list-style-type: none"> □ Конструювання учнями знань і навичок, формування власного ставлення до теми 	<p>Активна діяльність учнів з дослідження, осмислення матеріалу, пошуку відповідей на раніше поставлені запитання, формулювання нових запитань і пошуку відповідей на них, відпрацювання вмінь і стратегій мислення.</p> <p>У ній є сенс виокремлювати два етапи: 1) сприйняття нового матеріалу; 2) осмислення нового матеріалу.</p>	<p>До 27-35 хв. з 45 хвилин уроку</p> <p>45</p>
ПІДСУМКОВА	<ul style="list-style-type: none"> □ Узагальнення й систематизація учнями отриманої інформації. □ Рефлексія. 	<p>Учні разом з учителем узагальнюють та інтерпретують основні ідеї уроку;</p> <p>обмінюються думками та висловлюють особисте ставлення до окремих положень матеріалу чи уроку в цілому, оцінюють набуті знання й уміння; ставлять собі додаткові запитання; планують застосування вивченого.</p>	<p>До 10 хв.</p> <p>45</p>

1. Розминка. Головна функція – створення сприятливого психологічного клімату на уроці. Це сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, психологічному розвантаженню учнів. А також може бути використана для знайомства учасників один з одним, для об'єднання тих, хто навчається разом, для активізації емоційної, розумової діяльності, зосередження на конкретному навчальному предметі на початку кожного заняття, для відпочинку, зміни виду діяльності протягом заняття.

Наприклад:

Розминка «Закінчи речення одним словом»

Мета: активізація емоційної діяльності учнів на уроці.

Процес роботи:

1. Учитель пропонує учням на початку уроку закінчити фразу одним словом: «Уміти мислити необхідно для того, щоб...» (можливі варіанти відповідей учнів: працювати, жити, спілкуватись, вирішувати, тощо)

2. Учитель перед початком уроку пропонує учням заручитися підтримкою однокласників у навчальній діяльності, і дає завдання закінчити одним словом речення: «Я бажаю...» (можливі варіанти відповідей: успіху, перемоги, наснаги, творчості, терпіння, старанності тощо.)

Розминка «Чарівна скринька»

Мета: створення емоційного настрою учнів перед груповою роботою.

На дошці можна записати епіграфи до використання групової навчальної діяльності та девізи для роботи в групах:

«Один за всіх, усі – за одного!»

«Ми – одна команда!»

«Твій успіх іде на користь мені, а мій – на користь тобі, бо він у нас спільний!»

«Ми потонемо, чи впливемо - але разом!»

«Нам не обійтися без тебе!»

«Ми всі вітаємо тебе з успіхом!»

Процес роботи:

Учням роздають смужки кольорового паперу. На них необхідно написати придуманий девіз, який би спонукав учасників навчального процесу до діяльності в групі. Ці смужки складаються у «чарівну скриньку». Потім скриньку передають від одного учня до іншого, кожен витягає папірець і читає девіз. Створюється емоційний настрій на роботу в групах. У подальшому учні, які витягли смужки одного кольору, об'єднуються в пари чи групи для роботи.

Залежно від поставленої мети, цю розминку можна використовувати на будь-якому етапі уроку.

Розминка «Кросворд»

Учитель пропонує скласти кросворд за ключовим словом записаним по вертикалі. Учні добирають слова горизонтального розташування. Об'єднавшись у групи, вони пропонують слово, в якому була б літера ключового слова, супроводжують своїм коментарем. Слова повинні відповідати темі, яка вивчається.

Розминка «Спочатку було слово»

Мета: активізувати розумову діяльність учнів.

Процес роботи:

Учитель пропонує учням слово, яке може бути назвою теми уроку, ключовим словом чи поняттям, яке застосовується на уроці. З літер цього слова учні повинні створити нові слова.

2. Обґрунтування навчання. Постановка мети уроку, розвиток внутрішньої мотивації до вивчення конкретної теми та предмета в цілому. Навчальний матеріал засвоюється краще, якщо учні розуміють практичну значимість для кожного з них, чітко знають, що вимагається на уроці.

3. Актуалізація. Створює умови для відкриття, самостійного здобуття знань, зацікавлення, спрямовує на вивчення, дослідження проблеми. Підвищується роль учня на уроці.

Вісім ключових питань для справжнього навчання:

- Форма. На що це схоже?
- Функції. Як це працює?
- Причинність. Чому воно таке?
- Зміни. Як воно змінюється?
- Зв'язки. Як воно пов'язане з іншими речами?
- Перспектива. Які інші точки зору?
- Відповідальність. Яка наша відповідальність?
- Роздуми. Звідки ми це знаємо?

4. Усвідомлення змісту. Учень знайомиться з новою інформацією. Вчитель має найменший вплив на учня. Учень аналізує інформацію, визначає особисте її розуміння. Розвивається вміння працювати з інформацією, працювати самостійно, виділяти головне, суттєве; формуються компетентності учня з предмета.

5. Рефлексія. Готовність та спроможність людини до самооцінки, самопізнання, аналізу своїх дій, мотивів, учинків настрою, до зіставлення їх із діями та вчинками інших людей.

Учень стає власником ідеї, інформації, знань. Відбувається обмін знаннями з іншими учнями, оцінка та самооцінка діяльності, демонстрація знань та їх можливе застосування. Дає можливість диференціювати домашнє завдання, визначення необхідності корекції.

Рефлексія важлива для пояснення змісту опрацьованого, порівняння реальних результатів з очікуваними, аналізу того, чому на уроці щось відбулося так чи інакше, закріплення та корекції

засвоєного, вибору нових тем для обміркування, встановлення зв'язку між тим, що вже відомо і тим, що потрібно засвоїти, навчитись у майбутньому, тощо. Вона тісно пов'язана з постановкою мети. Формуючи мету свого навчання, учень передбачає її досягнення і наступну рефлексію та усвідомлює способи, якими буде досягати поставленої мети. Тоді рефлексія розглядається не лише як підсумок, а і як старт для нової діяльності й постановки нової мети. Ключова функція рефлексії – повернення до очікуваних результатів уроку і можливості переконатися, що учні їх досягли.

Стадії рефлексії:

1. Установлення фактів.
2. Аналіз причин.
3. Планування подальших дій.

Рефлексію можна провести шляхом групової бесіди, анкетування, тестування, оформлення аркушів взаємоконтролю або самоконтролю, виконання невеликих творчих завдань, тощо.

7. Поради вчителю щодо планування, проведення уроку з використанням технології критичного мислення

Поради щодо планування та підготовки до проведення уроку:

Обдумування мотивації. Учитель під час підготовки до уроку повинен ставити перед собою ряд питань щодо мотивації змісту уроку:

- Як цей урок пов'язаний з іншими темами? Як на цьому уроці використовуються попередньо набуті знання?
- Як цей урок пов'язаний з подальшими уроками за темою? Які знання, навички, компетенції учнів, сформовані на цьому уроці, є головними для подальшого вивчення теми?
- Як тема, що вивчається, пов'язана з досвідом учнів?

З'ясувавши, яку цінність має урок, учитель повинен бути готовим пояснити це учням.

Визначення очікуваних результатів. Урок починаємо планувати з дидактичної мети. В залежності від обраної мети, необхідно продумати очікувані результати на кожному етапі уроку, тобто яких знань, умінь та навичок набудуть учні в процесі уроку, які компетенції будуть сформовані, в якій формі учні зможуть їх продемонструвати.

Визначення передумов. Перед уроком вчителю необхідно визначити, які знання, уміння повинен мати учень, щоб успішно засвоїти матеріал уроку.

Визначення критеріїв оцінювання. Під час планування уроку вчитель повинен чітко визначитись, що буде оцінюватись на уроці, які критерії оцінювання і, головне, що буде доказом того, що в учнів відбулася навчальна діяльність та сформовано певні знання, навички, тощо.

Визначення шляхів групування. Якщо на уроці плануються групові форми роботи, учитель повинен визначитись, як будуть згруповані діти для реалізації навчальних завдань.

Розподіл часу. Якщо тема планується на один урок, то до розподілу часу треба поставитись особливо ретельно. Для того, щоб учні працювали максимально ефективно, вкладаючись у рамки часу, необхідно провести перед кожним етапом чіткий інструктаж.

Планування та підготовка до проведення уроку складається з таких етапів:

1. Планування актуалізації. На цьому етапі учитель ставить перед собою такі питання:

- Як спонукати учнів зосередити думку саме на цьому уроці?
- Як пробудити в учнів зацікавленість до вивчення цієї теми?
- Якими шляхами будуть відновлені попередні знання?
- Як наштовхнути учнів на те, щоб питання, необхідні для повторення, були сформульовані самими учнями?

Обирає необхідні методи для ефективного досягнення мети уроку.

2. Планування усвідомлення змісту.

- Учитель планує модель уроку, передбачає якими шляхами і методами, в якій формі ця модель буде реалізована.
- Учитель розробляє зміст діяльності учнів на уроці: де, коли, яким чином учням буде надано навчальний матеріал; що конкретно будуть робити учні на уроці; у чому проявлятиметься їх діяльність; як учні будуть залучені до активної діяльності; скільки часу триватиме кожний етап їх роботи; чи обмежиться діяльність уроком, якщо ні, то які часові рамки будуть відведені на позаурочну діяльність.

3. Планування рефлексії. Головне питання цього етапу, відповідь на яке повинен спланувати вчитель, використовуючи різні методи: як можна застосувати знання, уміння і навички, отримані на уроці, щоб переконатися в їх сформованості.

4. Планування закінчення уроку. Учитель заздалегідь планує закінчення уроку. Можна проаналізувати з учнями такі питання:

- Які результати уроку вважаєте найбільш значущими?
- Чи вдалося їх досягти? Чи можете навести конкретні факти, приклади того, що результати досягнуті?

Організуючи роботу учнів після уроку, учитель надає можливість учням самостійно працювати над проблемою та її практичним використанням. Вони мають нагоду винести свої знання за межі школи, у своє суспільне оточення.